

Milli Mücadele Süreci ve Cumhuriyetin İlanı

Birinci Cihan Harbi'nin, Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu cephenin yenilgisiyle sonuçlanması, Türk ulusu için çetin günlerin devam edeceğinin göstergesi olmuş, harbin sona ermesi ile yaşanan süreçte Osmanlı Devleti ile 30 Ekim 1918'de *Mondros Ateşkes Antlaşması* imzalanmıştır. 25 maddeden ibaret olan mütarekenin özellikle "*İtilaf devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıktığında herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına sahip olacaklardır.*" şeklindeki 7. maddesi memleketin istilâsı noktasında tehlikeyi haber vermiş ve İtilaf Devletleri, Kasım ayı başından itibaren Anadolu'yu yer yer işgal etmeye başlamışlardır.

3 Kasım 1918'de Musul İngilizler tarafından işgal edilmiş, 4 Kasım 1918'de bir Fransız alayı Doğu Trakya'ya gelerek Uzunköprü-Sirkeci demiryolunu ele geçirmiştir. 6 Kasım 1918'de ise bir İngiliz savaş gemisinin İzmir Limanı'na gelişi, Rumlar tarafından karşılanması, Aya Fotini Kilisesine de Yunan bayrağının çekilişine şahit olunmuştur. 5-8 Kasım 1918 tarihlerinde Adana'da Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Mustafa Kemal Paşa ile Sadrazam Ahmet İzzet Paşa arasında, telgraf başında, Mondros Mütarekesinin uygulanışı üzerinde sert tartışmalar olmuş; Mustafa Kemal Paşa fikirlerini kabul ettiremeyince, bir ara istifasını vermiş, fakat kabul edilmemiştir. Bu tartışmalar devam ederken 6 Kasım 1918'de Mustafa Kemal Paşa'nın emir ve komuta ettiği Yıldırım Orduları Grubu ve VII. Ordu dağıtılmış ve dağıtma kararı ile ilgili "İrâdei Seniyye"de (Padişah buyruğu) 10 Kasım 1918 tarihinde resmî gazete Takvim-i Vekâyi'de yayımlanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki Faaliyetleri

Emir ve komuta ettiği ordular grubu dağıtılmış olduğu için bir süreden beri boşta bulunan Mustafa Kemal Paşa, mezkûr telgraf teatisinden "Payitahtta durumun karıştığı manasını çıkararak" 10 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a hareket etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, bu tarihten üç gün sonra, yani 13 Kasım 1918'de İstanbul'a vardığı zaman 55 savaş gemisiyle İtilaf Devletleri'nin donanmasını İstanbul önlerinde demirli bulmuştur. O dört sene boyunca çeşitli düşman cephelerinde düşman kuvvetleri karşısında bir an bile sarsılmamış azim ve iradesiyle, yaveri Cevad Abbas (Gürer)'a dönerek "*Geldikleri gibi giderler*" demiştir.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a geldikten sonra Sultan Vahideddin'le görüşmeler gerçekleştirmiş ve ilk görüşmesini 15 Kasım Cuma günü Dolmabahçe Camii mahfelinde yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın 15 Kasım tarihinde gerçekleşen ve mütareke döneminin ilk görüşmesi olan bu buluşma, sadece bir nezaket ziyareti olmayıp Sultan

Vahideddin'in Mustafa Kemal Paşa'dan ordunun durumunu sorguladığı ve kendisine bağlılığı hususunu anlamak istediği bir görüşme olmuştur.

Esasında Mustafa Kemal Paşa'nın Sultan Vahideddin ile görüşme gereğini hissetmesi, kendisi ile Vahideddin arasında Almanya seyahati sırasında oluşan yakınlaşmanın da verdiği cesaretle padişah üzerinde tesirinin olacağı ümididir. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın Sultan Vahideddin'e müracaatı da netice vermemiştir.

21 Aralık' da ise Mebûsan Meclisi, Sultan Vahideddin tarafından kapatılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da kaldığı süre içinde Padişah ile beş kez görüşmüştür. Bu görüşmelerde talep, daima Mustafa Kemal Paşa tarafından gelmiş, Sultan Vahideddin'in daveti söz konusu olmamıştır. Ancak bu duruma rağmen Mustafa Kemal Paşa, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak padişah ile olan temasını kesmemeye özen göstermiştir. Bu görüşmelerin tarihleri sırasıyla 15 Kasım, 29 Kasım, 20 Aralık 1918, 12 Mayıs 1919 ve 16 Mayıs 1919'dur.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da iktidarı tamamen terk etmiştir. Artık o Anadolu'ya geçmek ve "millî mukâvemet" fikri ile ilgilenmektedir. O bu karara nasıl varmıştı? Bunu bizzat kendi ifadesine başvurarak izah edelim:

"Ağır ve kat'î bir kararın doğruluğuna inanmak için vaziyeti her köşesinden ele almak incelemek lazımdır. Bir karar tatbik etmeye başladıktan sonra, keşke şu tarafını da düşünseydik, belki bir çıkar yol bulurduk, yeniden bunca kan dökmeye gerek kalmazdı, gibi kararlara yer kalmamalıdır. Böyle bir kaygılanma karar sahibini yaptığının doğruluğundan şüpheye düşürür. Bundan başka bir şey yapılmak ihtimali kalmadığına inanmalı idiler. İşte benim mütâreke devrinin 5-6 ayını İstanbul'da geçirmeliğimin nedeni budur. Bu geçirdiğim zamanın bir kısmını da hazırlıklara ayırdım. Fikir hazırlıkları, seferberlikte davul zurna çalarak asker toplamak gibi olmaz. Alçak gönüllülükle çalışmak, kendini silmek, karşısındakilere samimi bir kanı vermek şarttır."

Eldeki mevcut tüm deliller, Mustafa Kemal Paşa'nın fikir ve düşüncelerinde Anadolu insanını temel alan bir "millî mukavemet" düşüncesine sahip olduğunu ve daha İstanbul'a geçmeden önce zihninde yer aldığını göstermektedir. Ali Fuad Paşa hatıralarında, 20 Aralık 1918 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaretinde yaptıkları görüşmede "milletin kendi haklarını kendisinin araması ve müdafaa etmesi" fikrini şekillendirdiklerini ve altı maddelik şu program üzerinde anlaştıklarını ifade etmektedir:

1. Osmanlı ordularının terhisini derhâl durdurmak,
2. Anadolu'nun müdafaasında elzem olan silah, cephane ve teçhizatı düşmana vermemek,

3. Genç ve muktedir komutanları kıtaları başında bulundurmamak ayrıca İstanbul'da olanları Anadolu'ya yollamak,
4. Millî mukavemete taraftar olan idare amirlerinin yerlerinde bırakılmasını sağlamak,
5. Vilayetlerde fırkacılık adı altında yapılan kardeş mücadelesine son vermek,
6. Halkın maneviyatını yükseltmek.

Ali Fuad Cebesoy tarih vermemekle birlikte Anadolu'ya geçme kararının önce verildiğini doğrulamakta ve gecikmesinin sebebini Anadolu'da inisiyatif sağlayabilecek bir görev beklentisine bağlamaktadır.

Osmanlı Hükümeti, Mülkiye müfettişlikleri ile ülke içindeki asayişsizliğin giderilemeyeceği anladığında, mülkiye müfettişliklerinin görev ve yetkilerini genişleterek ordu müfettişliklerine devretmiştir. 30 Nisan 1919 tarihinde üç ayrı ordu müfettişliğinin teşkilatlanması onaylanarak bölgelerindeki iç güvenliğin sağlanması, silah ve cephanenin toplatılması, bölgelerindeki vilayetler ve mutasarrıflıklara talimat vermesi, diğer müfettişliklerle koordineli çalışması gibi askerî ve mülkî yetkilerle donatılmışlardır.

Yukarıda izah edilen bütün bu sebeplere dayanılarak başlangıçta üç ordu müfettişliği kurulmuştur:

Merkezi İstanbul olan I. Ordu Müfettişliğinin başına Fevzi (Çakmak) Paşa, merkezi Konya olan ve daha sonra II. Ordu'ya dönüştürülen Yıldırım Kıtataı Müfettişliği'ne Cemal Paşa, IX. Ordu Müfettişliğine ise Mustafa Kemal Paşa atanmıştır. Mütareke döneminde kurulan bu müfettişlikler içerisinde, Mustafa Kemal Paşa'nın atanmış olduğu IX. Ordu müfettişliği (III. Ordu), Anadolu'nun teşkilatlanması açısından en etkili ve önemli olanıdır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkış

16 Mayıs 1919 günü yola çıkan Mustafa Kemal, maiyetindeki 18 arkadaşıyla beraber deniz yoluyla 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a gelmiştir. Samsun Bölgesindeki Asayişsizlik, özellikle Pontus Meselesi ciddi boyutlarda idi. Hatta Rum çetelerinin faaliyetleri sadece Samsun bölgesi ile sınırlı kalmamış, Çorum sancağında da aynı türden olaylar meydana gelmiş ve Sivas'tan askerî destek sağlanması düşünülmüştür. Bu bölgede yaşanan bir diğer olay da Samsun ve civarına akın eden gayrimüslim muhacirlerin sayılarının oldukça

fazla olması ve daha önceki dönemlerde bu tür bir demografik hareketin görülmemesine rağmen bölgeye ısrarla yerleşme çabalarıdır.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a ayak basar basmaz içlerinde Trabzon vilayetinin de bulunduğu görev alanı içindeki mülkî ve askerî makamlara, bölgelerindeki asayiş durumunu belirten bir rapor göndermelerini bildirmiştir. 19 Mayıs 1919'da Sivas, Van, Erzurum, Trabzon ve Ankara, Kastamonu, Mamuretülaziz (Elazığ), Diyarbakır vilayetleriyle Erzincan bağımsız Mutasarrıflığına, XV. ve XX. Kolordu Komutanlıklarına telgraf şeklinde bildirilen yazısında Mustafa Kemal Paşa; ülkenin güvenliği, eşkıyalığın sebepleri, etkinlikleri, alınmış olan önlemlerle ilgili olarak bilgi istemiştir. Bir süre sonra Rum çetelerin faaliyetlerinden ötürü karargâhını 25 Mayıs 1919 da içeride daha emin bir yer olan Havza'ya nakletmiştir. 28 Mayıs 1919'da bütün memlekete, kumandanlara, mülkî amirlere işgallere karşı millî teşkilat kurmaları, miting tertip etmeleri yolunda talimat göndermiştir.

Samsun'a geçişle birlikte durum değişmiş, payitaht ve İngilizlerin isteği ile Damat Ferit Hükûmeti, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey için 29 Temmuz 1919 tarihinde tutuklama kararı almıştır.

Amasya Tamimi

Amasya Tamimi'nin Hazırlandığı Amasya Saraydüzü Kışlası

12 Haziran'da Amasya'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, Sivas'ta millî bir kongre toplanması kararını bildiren ve Millî Mücadele'nin gerçek anlamda başlangıcı sayılabilecek Amasya Tamimi'ni 22 Haziran 1919 tarihinde yayımlamıştır.

Hüseyin Rauf Orbay, Refet Bele ve Ali Fuat Cebesoy ile birlikte hazırlanan bildiri, Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'e sunuldu. O'nun da onayının alınmasından sonra, bildiri, 22 Haziran 1919'da tüm mülkî amir ve askeri komutanlara telgrafla Abdurrahman Rahmi Efendi tarafından ulaştırıldı. Amasya Genelgesi ile Millî Mücadele'nin temel gerekçe, amaç ve yöntemi ilk olarak belirtilmiş oldu. Bu tamimde tespit edilen hususlar şu şekilde sıralanmıştır: Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı tehlikededir. İstanbul'daki hükûmet, üzerine düşen sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş tanıtıyor. Milletten bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Milletten haklarını savunmak ve dünyaya duyurmak için her türlü etkiden ve denetimden kurtulmuş millî bir kurulun varlığı gereklidir.

Anadolu'nun her bakımdan en güvenilir yeri olan Sivas'ta millî bir kongrenin en kısa sürede toplanması ve her vilâyetten halkın güvenini kazanmış üç temsilcinin katılması gerekmektedir. Doğu illeri adına 10 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum'da bir kongre düzenlenecektir.

Erzurum Kongresi

Anadolu'da Millî Mücadele birliğinin kurulmasının ikinci adımı Erzurum Kongresi ile atılmıştır. Kongreye Erzurum, Trabzon, Sivas, Bitlis ve Van'dan katılan 17 çiftçi ve tüccar, 5 emekli subay, 4 emekli memur, 5 öğretmen, 4 gazeteci, 5 hukukçu, 2 mühendis, 1 doktor, 6 din adamı, 3 eski milletvekili, 1 general ve 1 eski bakan olmak üzere 54 delege katılmış, 23 Temmuz'da başlayan görüşmelerini Ağustos ayında bitirerek on maddelik bir bildiri yayınlamışlardır. Kongre kararlarına bakıldığında Erzurum Kongresi şeklen yerel, hakikatte ise genel bir kongre özelliği gösterir.

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'da kaldığı süre içinde doğu illerinin önde gelen kişileri ile görüşmelerde bulunarak, Millî Mücadele fikrini yaymaya çalışmıştır. 29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan ayrılarak 2 Eylül'de Sivas'a gelmiştir

Sivas Kongresi

Sivas Kongresi'nin Gerçekleştirildiği Bina

Sivas Kongresi, Amasya Genelgesi ile millî bir kongre olarak öngörülmüştü.

Erzurum-Erzincan yolu ile Temsil Heyeti'yle birlikte 2 Eylül 1919'da Sivas'a gelen Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları 4 Eylül

1919 tarihinde saat 4'te Sivas Lisesi salonunda Kongre'yi açtılar.

Sivas Kongresi, ilk millî kongre niteliğinde olduğu için kararlar da bu doğrultuda alınmıştır. Erzurum Kongresi'nde alınan kararların tümü kabul edilmiş, yurt çapında ayrı ayrı bölgesel olarak çalışan tüm cemiyetlerin birleştirilmesi ve tek yönetim altına alınması sağlanmıştır. Yeni bir Temsil Heyeti oluşturularak bu heyetin başına Mustafa Kemal getirilmiştir. Müzakereler sonunda benimsenen Sivas Kongresi Beyannamesi'nde İtilaf Devletleri'ne karşı takınılan tavır daha belirgin bir hal almış, yurdun istiklâlini ve milletin haklarını korumak üzere teşekkül etmiş olan dernekleri içine alan "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" kurulmuş, Heyeti Temsiliye'nin yetkileri

genişletilmiştir. Ayrıca 13 Eylöl 1919’da Millî Mücadele’nin yayın organı olmak üzere İrade-i Milliye adlı bir gazete yayımlanmıştır. İlerleyen süreçte İstanbul Hükümeti ile Heyet-i Temsiliye arasında Amasya görüşmeleri gerçekleşmiştir. 20 Ekim’de başlayan ve 22 Ekim 1919’da sona eren görüşmeler, üçü açık ve imzalı, ikisi ise gizli olan beş protoköl ile tespit edilmiş, Erzurum ve Sivas Kongresi kararları istikametinde kararlar alınmıştır. İstanbul Hükümeti, Amasya görüşmelerini istemekle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin hem varlığını, hem de kudretini tanımış oluyordu.

Temsil Heyeti’nin Ankara’ya Gelişi

Heyet-i Temsiliye’nin Ankara’ya Gelmesi Gelinen noktada Heyet-i Temsiliye’nin rahat çalışabileceği bir merkeze ihtiyaç belirdi. Ankara bu açıdan güven telkin ediyordu. Zîrâ; Ali Fuat CEBESÖY’un kolordusuyla burada olması ve emniyeti sağlaması, Anadolu’nun demiryollarının buraya kadar gelmesi, Ankara’nın Batı Anadolu’ya daha yakın olması ve batının işgalinin daha rahat kontrol edilebilmesi ve Ankara’da Muhiddin Paşa, Rıfat BÖREKÇİ gibi bu hareketleri destekleyen

kişilerin olması ciddi kazanımdı. Bu sebeple 27 Aralık 1919’da maiyetiyle birlikte Ankara’ya gelen Mustafa Kemal Paşa, burayı merkez edinmiştir.

Misak-ı Millî

Son Osmanlı Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920 günü açılmıştır. Ancak, Meclis alışmaları sırasında Mustafa Kemal Paşa tarafından arzu edilen Müdafaa-i Hukuk Grubu kurulamamış ve Mustafa Kemal Paşa da başkanlığına getirilmemiştir. Müdafaa-i Hukuk Grubu yerine Meclis’teki milliyetçi üyeler tarafından “Felah-ı Vatan” grubu kurulmuş ve yapılan gizli toplantısında Misak-ı Millî metni görüşölerek bölünmez bir Türk yurdunun sınırlarını çizen metin 28 Ocak 1920’de de kabul edilmiştir. Ki bu metin Millî Mücadelenin mihenk taşı olmuştur. Misak-ı Millî’nin ilân edilmesi üzerine İtilaf

Çeto, Koçkiri, Pontus, Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe olay ve isyanları inançlı bir güçle bastırılmış ve düzenli orduya geçilerek kalıcı zaferlerin temeli atılmıştır.

Cepheler

Doğu Cephesi

Millî Mücadele döneminde doğudaki Ermeni meselesi önemli bir meşguliyet alanı olmuştur. Doğuda Ermeni isyanlarının bastırılmasının akabinde 3 Aralık 1920'de Ermenilerle Gümrü Antlaşması imzalanmış ama bu durum Doğu cephesindeki meseleleri kapatmamıştır. Bu arada Ermenistan'da idareyi ele alan Bolşevik iktidarı, meseleyi Türk-Rus meselesine dönüştürmüştür. Nihayetinde Türk-Rus sınırını tespit etmek için önce 16 Mart 1921'de Sovyet Rusya ile Moskova Antlaşması, ardından Türkiye ile Sovyet Ermeni Cumhuriyeti arasında 13 Ekim 1921'de Kars Antlaşması imzalanarak bugünkü sınır kabul edilmiştir **Güney Cephesi** İngilizlerin Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra işgal ettikleri yerleri bir süre sonra Fransızlara devretmeleri ile Güneyde Fransızlara karşı mücadele edilmiştir. 20 Ekim 1921'de Fransızlarla imzalanan Ankara Anlaşması ile hem Misak-ı Millî, hem de Ankara Hükümeti ilk kez Batılı bir devlet tarafından hukuken tanınmış ve Fransa, işgal ettiği Çukurova bölgesinden çekilmiştir.

Batı Cephesi

Millî Mücadele içinde Batı Cephesinde verilen mücadeleler ve elde edilen askeri zaferlerin siyasi başarılarla taçlandırılması önemli bir yer tutar. T.B.M.M.'nin kaderi ile alakalı cephe de burasıdır. Düzenli orduya geçilmesinin ardından Yunan taarruzuna karşı 6–10 Ocak 1921'de kazanılan

1. İnönü Zaferi sonrası Londra Konferansı toplanmış, Ruslarla Moskova Antlaşması imzalanmış ve ilk kez güçlü bir devlet yenilerek ciddi bir moral kazanılmıştır. İtilaf devletleri, 10 Ağustos 1920'de İstanbul Hükümeti'yle imzaladıkları ancak T.B.M.M. tarafından asla onaylanmayan Sevr Antlaşması'nda pek az değişiklik yaparak 21 Şubat 1921'de Londra Konferansı'nı tertip ettiler. İstediklerini elde edemediler, ancak konferansa İstanbul Hükümeti'nin yanı sıra Ankara Hükümeti'nin de davet edilmesi T.B.M.M.'nin resmen tanındığının bir ifadesi olması bakımından önemlidir. Yunanlılara karşı ikinci zafer de 21 Mart 1921'de *2. İnönü* ile kazanılmıştır. Ancak bir süre sonra

İngilizlerden büyük çaplı yardım alan Yunanlıların 10 Temmuz 1921 tarihindeki taarruzu üzerine Eskişehir-Kütahya Savaşı yaşanmış ve düzenli ordu ilk kez yenilerek Mustafa Kemal'in emriyle Sakarya'nın doğusuna çekilmiştir. 5 Ağustos 1921'de çıkarılan bir kanunla Mustafa Kemal'e üç ay müddetle Başkumandanlık görevi verilmiş ve bunun üzerine Mustafa Kemal, ordunun: İnsan, taşıt, araç ve gereç, yiyecek ve giyecek gibi elzem ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla 7-8 Ağustos 1921'de "*Tekâlif-i Millîye*" emri altında on emir çıkarmıştır. 23 Ağustos 1921'de kazanılan Sakarya Meydan Muhaberesi'yle Yunan kuvvetleri taarruzdan savunmaya geçmişler ve Mustafa Kemal'in "*Hatt-ı müdafaa yoktur sath-ı müdafaa vardır. O satıh bütün bir vatandır.*" sözleri zaferi getiren ruhu ortaya koymuştur. Bu zaferin ardından Mustafa Kemal'e Gazilik ve Mareşallik rütbeleri verilmiştir. Fransızlarla 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması, 13 Ekim 1921'de Rusya'nın kontrolündeki Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ile Kars Antlaşması imzalanmıştır. Türk ordusunun Millî Mücadeledeki en son ve en büyük savaşı 26 Ağustos'da taarruz olarak başlayan 30 Ağustos'ta Meydan Savaşına dönüşen 18 Eylül 1922'de ise Batı Anadolu'dan bütün Yunan askerlerinin temizlenmesi ile son bulan Büyük Taarruz, diğer adıyla Başkumandanlık Meydan Muhaberesi'dir. Bu zaferle Millî Mücadelenin askerî safhası tamamlanmıştır.

Mudanya Mütarekesi

3 Ekim 1922'de İtilaf Devletleri komutanları ve T.B.M.M.'yi temsilen İsmet Paşa'nın başkanlığında Mudanya'da bir konferans tertip edilmiştir. Konferansın başlıca konusu Doğu Trakya'nın Türklere teslimi ve Boğazlarla İstanbul'un barışın imzasına kadar tâbi olacağı hükümleri tespit etmektir. Nihayetinde konferans tamamlanmış ve 11 Ekim 1922'de mütareke imzalanmıştır. Bu mütareke ile savaş yapmaksızın bütün Trakya ve Edirne alınmış, İngiltere, Türkiye'nin siyasi varlığını da kabul etmiş, Mustafa Kemal'in izlediği politika sayesinde İngiltere askeri alanda yalnız bırakılmıştır. Millî Mücadelenin başarıya ulaşmış Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasıyla silahlı çatışma sona ermiş, sıra elde edilen tüm bu başarıların bir barış antlaşması ile hukukî statüye kavuşturulmasına gelmişti. Bu da Lozan Barış Konferansı ile gerçekleştirilmiştir.

Saltanatın Kaldırılması

Millî Mücadele'ye gereken desteği vermeyen İstanbul Hükümeti'ne karşı tavır, Saltanatın kaldırılması sonucunu doğurmuştur. 1 Kasım 1922'de 308 Numaralı karar olarak benimsenmiştir. Bu şekilde padişahlık yetkilerini kaybeden Sultan Vahdeddin'in üzerinde sadece halifelik görevi kalmıştır. Bu gelişmenin arkasından Vahdeddin'in 17 Kasım 1922'de İngilizlerin yardımıyla İstanbul'dan ayrılması üzerine TBMM, Veliht Abdülmecid'i halife seçmiştir.

Lozan Barış Antlaşması

Türkiye'nin, konferansın İzmir'de toplanması isteği İtilaf Devletlerince reddedilmiş ve tarafsız bir yer olarak İsviçre'nin Lozan kentinde yapılması uygun görülmüştür. 20 Kasım 1922'de başlayan görüşmeler 4 Şubat 1923'te kesilmiş, İngiltere ve Fransa'daki asker ailelerinin tesiriyle meydana gelen umumî efkârın (kamuoyunun) arzusu üzerine, TBMM murahhasları Lozan'a davet edilerek, konferans yeniden başlatılmıştır. 23 Nisan 1923'te başlayan ve 23 Temmuz'a kadar üç ay süren İkinci Lozan Konferansı'nda; TBMM murahhasları aynı kalmasına rağmen müşavir heyetinde değişmeler olmuştur. Uzun müzakerelerden sonra, Irak sınırının Türkiye ile İngiltere arasında daha sonra halledilmesi, Suriye sınırının Fransızlarla imzalanan Ankara anlaşmasına göre kalması, Trakya sınırının Mudanya'da belirtildiği şekilde bırakılması karara bağlanırken, Ege sınırında ise Gökçeada ve Bozcaada haricindeki adaların Yunanistan'a ait olduğu kabul edilmiştir. Aynı zamanda Yunanistan savaş tazminatı olarak Karaağaç'ı Türkiye'ye bırakmıştır. Yine Lozan'da Kapitülasyonlar kesin bir dille reddedilmiş, Boğazlar için Milletler Cemiyeti'nin denetiminde, başkanlığı Türklerde olan bir komisyon kurulması kabul edilmiş ve Batı Trakya'daki Türkler ile İstanbul'daki Rumlar hariç Yunanistan'daki ve Türkiye'deki azınlıkların yer değiştirmesi kararlaştırılmıştır. Nihai olarak Osmanlı Devleti'nin 1854'ten beri Avrupa Devletlerine olan borçları Osmanlı'dan ayrılan devletler arasında gelirleri nispetinde paylaştırılmıştır. Lozan Barış Antlaşması, Millî Mücadele hareketinin askeri ve siyasi açıdan başarı ile tamamlanmasını, yeni Türk Devleti'nin milletlerarası toplumda tanınmasını sağlayan önemli bir vesikadır. Böylece Mustafa Kemal Paşa'nın "Türk Milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak, yerlerine milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymak" şeklinde tanımladığı Türk İnkılâpları sürecine geçilmiştir. Bu inkılapların en büyüğü, şüphesiz ki cumhuriyetin ilânıdır.

Cumhuriyetin İlânı

Mustafa Kemal Paşa, daha Erzurum Kongresi sırasında, zaferden sonra hükümet şeklinin cumhuriyet olacağını söylemişti. 23 Nisan 1920'den beri Türkiye'yi idare eden Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, millî egemenlik esasına dayanıyordu. 20 Ocak 1921 tarihli anayasada "*Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir.*" deniliyordu.

Bu, yeni rejimin ilân edilmemiş bir cumhuriyet olduğunu gösteriyordu. Cumhuriyetin ilânının önündeki en büyük engel

saltanatı. 1 Kasım 1922’de saltanatın kaldırılmasıyla bu engel aşıldı. Millî Mücadele’nin zaferle sonuçlanmasında tarihî bir görev yapan birinci dönem TBMM üyeleri, yeni seçim kararı alarak dağıldı (1 Nisan 1923). Yeni seçimlerin yapılmasından sonra TBMM ikinci dönem çalışmalarına başladı. Yeni kurulan meclis, Lozan Barış Antlaşması’nı onayladı. Böylece millî bağımsızlık tam olarak gerçekleşmiş oldu.

23 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldığı sırada yeni Türk devletinin adı henüz konulmamıştı. Hükümet, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adını taşıyor, meclis başkanı hükümet başkanlığı da yapıyordu. Bu sistem içinde devlet başkanlığı boş görünüyordu. Şimdi, yürürlükte olan siyasî rejime uygun devlet şeklini bulmak zorunlu hâle gelmişti. Millî Mücadele Dönemi’ndeki, olağanüstü şartların bir ürünü olan meclis hükümeti sistemi de artık işlemez olmuştu. Bu sistemde, Bakanlar Kurulunun her üyesi için ayrı ayrı oylama yapılırdı. Bu durum ise hükümet kurulmasını zorlaştırıyordu.

25 Ekim 1923’te hükümetin istifasıyla bir bunalım ortaya çıktı. Bu olay Mustafa Kemal Paşaya, cumhuriyeti ilân etmek için beklediği fırsatı verdi. 28 Ekim 1923 akşamına kadar hükümetin kurulamaması üzerine, Mustafa Kemal Paşa, Çankaya Köşkü’nde arkadaşlarına “Yarın cumhuriyeti ilân edeceğiz.” diyerek fikrini açıkladı. O gece İsmet Paşa ile birlikte 1921 Anayasası’nın bazı maddelerini değiştiren kanun tasarısını hazırladı. “Türkiye Devleti’nin hükümet şekli cumhuriyettir.” hükmünün yer aldığı tasarı üzerinde TBMM’de yapılan konuşmalardan sonra cumhuriyetin ilânı kabul edildi. (29 Ekim 1923).

Bundan sonra cumhurbaşkanlığı seçimine geçildi. Yapılan gizli oylamada 158 milletvekilinin tamamının oyunu alan Gazi Mustafa Kemal Paşa, TBMM tarafından yeni Türk devletinin ilk cumhurbaşkanı seçildi. Bunun üzerine kürsüye gelen Mustafa Kemal, yaptığı konuşmasını “*Türkiye Cumhuriyeti mesut, başarılı ve muaffer olacaktır.*” sözü ile bitirdi. Böylece devletin adı ve rejimiyle ilgili tartışmalara son verildi. Devlet başkanlığı konusu çözüme kavuştu. Hükümetin kurulma şekli yeniden düzenlendi. Buna göre; cumhurbaşkanı başbakanı atayacak, başbakan da bakanlarını seçip cumhurbaşkanının onayına sunacaktı. Bu uygulamayla, meclis hükümeti sistemi yerine parlamenter rejime geçilmiş oldu. İlk hükümeti kurmakla İsmet Paşa görevlendirilmişti. Böylece Türk Milleti’nin tarihinde yeni bir devir açılıyordu.

Türk milletinin yapısına en uygun idare şekli olan cumhuriyet rejimine sahip çıkmak ve onu yaşatmak, hepimizin başlıca vatandaşlık görevidir.

Ümmü’l-Muharrirat, Halide Nusret Zorlutuna (1901-1984)

(d.1901, İstanbul – 10 Haziran 1984 İstanbul), Türk şair, yazar, öğretmen. Hece ölçülü şiirleri romanları ile tanınan Romancı Emine Işınsoy'un annesi, Pınar Kür'ün teyzesi ilk kadın yazarlarımızdan birisidir.

Ailesi ve Tahsil Hayatı

1901 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Erzurumlu Zorluoğullarından gazeteci Mehmet Selim Beydir. Mehmet Selim Bey Meşrutiyet döneminde Kerkük'te mutasarrıflık yapan, II. Abdülhamit devri gazetecilerinden biridir. Babası, kendi adından daha çok Avnullah Kazimi takma adıyla tanınmıştır. Ünlü gazeteci Süleyman Tevfik Özzorluoğlu ise Halide Nusret'in amcasıdır. Halide Nusret'in babası Avnullah Kazimi Bey, 1908 yılında *Fedekeran-i Millet Cemiyeti* adlı bir siyasi parti kurup muhalefete başladığı için İttihat ve Terakki Partisi yönetimi tarafından yıllarca sürgün hayatı yaşamak zorunda bırakılmış bu nedenle Halide Nusret, çocukluk yıllarında babasını çok az görebilmiştir. Halide Nusret 1905-1908 yılları arasında ailesi ile birlikte bir süre İzmir'de yaşamıştır. O yüzden çocukluk yıllarına dair ilk anıları İzmir'le ilgilidir. İzmir'deki günleri ve o günlerden kalan anıları bazı eserlerine ve romanlarına da yansıyacaktır.

Avnullah Bey bir süre siyasetten çekilmeyi kabul etmiş bunun üzerine Kerkük'te mutasarrıf olarak görevlendirilmiş bu sayede de ailesi ile bir araya gelebilme şansını bularak ailesini de Kerkük'e getirebilmiştir. Böylece ailecek Kerkük'e gitmişler; Halide Nusret, Kerkük'te özel hocalardan ders alarak İngilizce, Arapça ve Farsçayı iyi düzeyde öğrenebilmiştir. Bu yıllarda bir ara Halep'te de bulunmuşlardır. Halide Nusret, Kerkük'teki çocukluk yıllarını *Bir Devrin Romanı* adlı anı kitabında aktaracak o günler hakkında bizlere detaylı bilgiler aktaracaktır. Aile, I. Dünya Savaşı'nın başladığı sırada İstanbul'a dönünce Halide Hanım, Erenköy Kız Lisesi'ne devam etti.

Bu okulda orta tahsilini yapmakta iken babası hayatını kaybetmiştir. Babasının ölümü üzerine yazdığı *Ağlayan Kahkahalar* adlı yazısı 1917 yılında Talebe Defteri adlı derginin yarışmasında birinci olur. Halide Nusret bu şiir ile edebiyat alemine adım atmış olacaktır.

Meşrutiyet dönemi, baskı ve I. Cihan Harbi yıllarına şahit olduktan sonra cihan harbi ve İstanbul'un işgal yıllarını yaşayacaktır.

Savaş yılı neslinin hayat hikayeleri ile büyüyen Halide Nusret'in hayatında I. Dünya Savaşının büyük bir etkisi vardır. I. Dünya Savaşının, *kara rüyası* onun romanlarının ana konularını oluşturacak, şair olarak tanınmasını sağlayacak olan *Git Bahar* adlı şiiri de. İstanbul'un işgali ile gelen esaret korkusu ve milliyetçi kimliğinin oluşması sayesinde yazılacaktır.

Git Bahar

Çekil bu gölgeli yolda gezinme,
Bahar bakışların yine pek sarhoş.
Yanılp gönlüme misafir inme.
Kapısı kilitli, mihrabı bomboş

Mabettir orası, meyhâne değil...

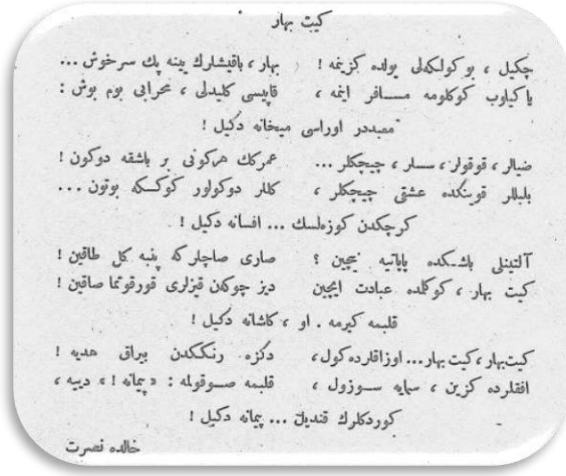
Işıklar, kokular, sesler, çiçekler...
Ömrünün her günü bir başka düğün,
Bülbüller koynunda açtı çiçekler
Güller dökülürler göğsüne bütün! ..

Gerçekten güzelsin, efsâne değil.
Altınlı başında papatya niçin?
Sarı saçlarına pembe gül takın
Git bahar...Gönlümde ibadet için,
Diz çöken kızları ürkütme sakın, Kalbime girme, o kâşâne değil!

Git bahar, git bahar! Uzaklarda gül,
Denize renginden bırak hediye,
Ufuklarda gezin, semaya süzül...
Kalbime sokulma 'Peymane!' diye,

Gördüklerin kandil... peymâne değil!
Hâlîde Nusret Zorlutuna'nın bu şiiri "Git Bahâr" (1919); "Ağla Bahâr" (1921), "Gel Bahâr" (1936) ve "Bahâr Geldi" (1949) isimli şiirleri bir birinin devamı niteliğinde olan

şiiirlerdir. Şiir okuduğumuzda akla ilk olarak buruk bir ‘aşk şiiiri’ olduğu gelir... Ama öyle değıildir.

Eski Yazı ile “Git Bahar” Şiiri

Şair, Mondros mütarekesiyle başlayan makûs kaderi, tedrici olarak esaretten kazanımlara, kurtuluşa uzanan ulusal başarıları anlatmaktadır birbirinin devamı olan bu şiiirleriyle; “Esaret” (Git Bahâr), “Yas” (Ağla Bahâr), “Çağrı” (Gel Bahâr) ve “Muştı” (Bahâr Geldi) olarak.

Yukarıda metnini verdiğimiz ‘Git Bahâr’ isimli şiiirin yazılma nedeni, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesiyle memleketin içine düştüğü karanlık halin anlatılmasıdır. Bahârın saadet duygusunu yok eden, vatanın esaretidir. Şairin burada kastettiği mevsim de ilkbahar değıil, sonbahar mevsimidir.

Lise öğrenimini tamamladıktan sonra bir süre İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde eğitim görmeye başlar. Fakat babasının ölümü sonrasında ailenin ekonomik durumu bir hayli bozulmuştur. Bu yüzden bir an önce hayata atılmak zorunda kalmış Darülmuallimat sınavlarına girip öğretmen olmak zorunda kalmıştır.

Kızı Emine İşinsu

1924'te Edirne Muallim Mektebi'ne öğretmen olarak atanan Halide Nusret, daha sonra sırasıyla Kırklareli, Kars, Ardahan, Urfa, Karaman'da öğretmenlik yapar. Daha sonra, İstanbul'da öğretmenlik yapmaya başlayacaktır. Öğretmenlik mesleğini çok sevmiştir. Bu yüzden pek çok defa “*öğretmen olmak için yaratıldığı*” inancına kapılacak ve her fırsatta bunları söyleyecektir. İstanbul'da öğretmenlik yaparken bir yandan da İstanbul Darülfünun'da Tarih Bölümü'ne devam etmekte ve özel olarak İngilizce öğrenmektedir.

1926 da Edirne'de öğretmenlik yaptığı yıllarda o zaman Kırklareli'ndeki süvari alayında binbaşı olan Süvari Yarbayı Aziz Vecihi Zorlutuna ile evlenir. Evlilik hayatı, eşinin 45 yıl sonraki vefatına kadar devam edecektir. 1930'da oğlu Ergün, 1938'de kızı Emine (İşinsu) dünyaya gelmiştir. Oğlu Ergun Zorlutuna, meslek olarak önce annesi gibi öğretmenliği seçmiş, sonra Devlet Hava Meydanları Genel Müdür Yardımcısı olmuştur. Kızı Emine İşinsu önemli kadın yazarlarımızdandır. İstanbul'daki öğretmenlik günlerinden sonra Ankara'ya gelerek öğretmenlik yapmaya başlayacaktır.

Ankara, Halide Nusret, yurdun dört bucağını gezdikten sonraki son durağıdır. 1948'den ölümüne kadarki süreyi Ankara'da geçirecektir. Halide Nusret, genç yaşlarından itibaren sosyal kuruluşlarda ve hayır cemiyetlerinde çalışmış, sosyal amaçlı derneklerde oldukça faal bir kadın yazar olarak görevler almıştır. Çocuk Esirgeme, Yardımseverler, Çocuk Haklarını Koruma, Türk Kadınlar Birliği, Eski Muharipler, Türk Ocakları, Halkevleri, Muallimler Birliği, Çocuk Haklarını Müdafaa Cemiyeti gibi derneklerin üyeliklerinde, yönetim kurullarında ve Türk Anneler Derneği Genel Başkanlığında bulunmuştur. Her fırsatta aktif olarak yardım derneklerinde faaliyet göstermiş, Türk Dil Kurumu'nun da kurucu üyelerinden birisi olmuştur.

Kendi kurduğu Ayşe aylık fikir ve sanat dergisi 28 sayı çıkardıktan sonra 1971 de Töre dergisine dönüşmüş, derginin adı ” Töre” olduktan sonra dön kızı Emine Işınso tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Halide Nusret, 1957’de Kız Teknik Öğretmen Okulu’nda edebiyat öğretmeni iken kendi isteği ile emekliye ayrılır. Öğretmenlikle ilgili anılarını “ Benim Küçük Dostlarım “ adlı kitabında toplayarak kamuoyu ile paylaşır. 1975 yılı Birleşmiş Milletler tarafından kadın yılı olarak ilan edilince Kadının Sosyal Hayatını İnceleme ve Araştırma Derneği tarafından düzenlenen sergi ve toplantıda Halide Nusret’e, *Ümmü’l-Muharrirat* (kadın yazarların annesi) unvanı verilmiştir. 1983 yılında ise Basın Yayın Genel Müdürlüğü ile Türk Basın Birliği tarafından Basın Mesleğinde 50 Yıl Şerefli Hizmet belgesiyle plaket verilir.

Şairin 50. sanat yılı dolayısıyla yapılan törende söyledikleri sanat görüşünü vermesi açısından önem taşımaktadır:

“Kalemimi 50 yıldan beri karınca kaderince milletimin hayrına kullanmaya çalıştım. Bunda ne

derece başarılı olduğumu bilemiyorum, ama memleket zararına tek satır yazmamış olmamın inanç ve sevinci içindeyim”.

Halide Nusret Zorlutuna, 10 Haziran 1984 günü İstanbul’da hayatını kaybetmiştir. Mezarı Cebeci Mezarlığı’nda 185 –A ada 302. parseldedir. Ölümünden sonra adı pek çok okula verilmiştir. Zeki Gürel, onun hayatı hakkında “Halide Nusret Zorlutuna: hayatı ve eserleri “ adı altında Kültür ve Turizm Bakanlığı, tarafından yayınlanan bir eser bastırmıştır. (1988) İstemihan Talay, Halide Nusret Zorlutuna hakkında şu değerlendirmeyi yapar:

“Halide Nusret’te vatan sevgisi uzak ve yabancı bir romantizmden çok ötedir. O, bir taraftan muzaffer ve gurur dolu yeni Türkiye’nin coşkusu ve özgüvenini yaşar, fakat bir taraftan da özellikle İkinci Dünya Savaşı Anadolu’sunun bitkin ve fakir gerçeğini dile getirir. Devirleri, coğrafyaları, zaferleri ve acıları o duru Türkçesiyle anlatırken, pek az insana nasip olacak geniş ufukların şahididir. Eşiyle birlikte seçtikleri soyadları “Zorlutuna” bile bu genişliği anlatır: Aziz Paşa’nın doğum yeri Diliorman’ın Tunası ile Halide Nusret’in Erzurumu’nun Zorluoğulları’nu yaşatan Zorlu’su... Bütün bu zaman ve coğrafya ülkeleri, tasavvuf, inanç, klâsik edebiyatın olgunluğu ve âhengine dayanan Türkçe, hece veznine dökülür.”

Edebî Hayatı

Halide Nusret, Küller adlı ilk romanını 19 yaşında iken kaleme almıştı. Türk Kadını, Kadınlar Dünyası, Aydabir, Salon Mecmuası, Çınaraltı, Çağrı, Hilal, Defne, Hisar, Milli Mecmua dergilerinde ve Vakit, Zafer, Kudret, Haber, Yeni İstanbul, Sabah, Hürriyet gazetelerinde yazılar yayımlamıştır.

1923'te yayımladığı *Hanım Mektupları* edebiyat dünyasında ilgi uyandıran ilk eserlerindedir. Şiir yazmaya mütareke yıllarında başladı. Kurtuluş Savaşı'nın etkisi ve heyecanıyla millî edebiyat akımına katılmıştır. İstanbul'un işgal edilmesi üzerine kaleme aldığı *Git Bahar* adlı şiiri ile edebiyat dünyasında adını duyurmaya başlamış, bu şiir o günlerin heyecanı içerisinde oldukça ses getirmiştir.

Millî edebiyat akımı içinde değerlendirilen şiirlerinde hececi anlayışa bağlı kalmış, şiirlerini hece ölçüsü ama modern bir yaklaşımla yazmıştır. Şiirlerinde ince ve hassas ruhunun derinlerinden gelen bir lirizm ve söyleyiş vardır. Şiirde ahenge önem veren şair, sade bir dille yazmış, güçlü bir nazım tekniği ile şiirlerini kaleme almıştır. Şiirlerinde ferdi duygulara, sosyal hayata dair çeşitli olaylara, tavırlara, hayatın acılarına ve dertlerine yer vermiştir.

Halide Nusret'in romancılığını iki ayrı safha da ele almak mümkündür. İlk safha romanları 1940 – 1950 yıllarına kadar yazdığı romanlardır. Bu romanlar, cihan harbi, işgal yılları, Milli Mücadele yılları ve cumhuriyetin ilk yıllarını anlatan memleketçilik ve konulu romanlarıdır. *Küller (1921) Sisli Geceler (1922) ve Gül' ün Babası Kim (1933)* adlı romanları bu safhaya ait eserleridir.